

hozzá, hogy: „Vigyék el tőlünk az oroszokat, hát annyi üres ház van, miért kell, hogy nálunk legyenek.” Akkor eljött ez az orosz hozzánk, ez a vezető, azt maga nem tudja elképzelni, hogy azok az oroszok, akik ott laktak nálunk, hogy meg voltak rémulve. Az mindegyik így reszketett.

Amikor az a parancsnok eljött, ő csak körüljárt, nem szólt semmit, a végén azt mondta nekik: ebbe a szobába, ahol mi laktunk – négyen egy szobába dugva – azt mondta: „Ebbe maguknak nincs bejárása!” Ide egyiknek sem szabad belépni! – mondta az orosz és avval elment. Amíg ezek ott voltak, addig nekünk tényleg békénk volt. Egy szép napon aztán mentek tovább.

És akkor azt mondja Márai ennek, akit ismert, mert az első dolog volt, mikor jöttek, hogy fölakasztottak egy Sztálin képet. Azt mondja Márai ennek a szociáldemokratának, hagyd itt nekem ezt a Sztálin képet. Azt mondta a pasas: nem lehet, mert ez inventár. Nincs mit csinálni! Erre elmentek mind, egy perc múlva visszajött ez az orosz és hozta a képet, és mi azt fölakasztottuk. És azután jöttek az orosz csoportok, tömegesen, akik minden házba bementek és kellemetlenkedtek. Pláne, ahol nők voltak. Bejöttek és meglátták a falon azt a Sztálin képet. Egyszerre olyanok lettek, mint a bárányok. Nálunk senki, egyetlen orosz semmi kellemetlenséget nem csinált. Ezt mind a Sztálin képnek köszönhattuk.

(Kertész Gábornéval a felvétel 1997. május 7-én készült. Szerkesztett változat.)

Pienták Attila

A szintézisre várva

Új tanulmánykötet Márai Sándorról: benne a tavaly áprilisban Szombathelyen rendezett centenáriumi Márai-konferencia anyaga. (Vagyis csak körülbelül, mint az *Előszó* tudósít róla.) „*Hinni szeretnők: kiadványunk nem méltatlan Márai Sándor emlékéhez*” – fejezik ki ugyanitt reményüket a szerkesztők. Nos, a kötet minden tekintetben méltó Máraihoz, ezzel nincs is semmi baj, sőt talán egyáltalán nincs baj, ha csak az nem, hogy ez a színvonalas gyűjtemény ráébresztheti az olvasót a Márai-recepció problematikusságára. Hanem lássuk először a könyvet, elsősorban, amit dicsérni lehet rajta.

Ami pusztán átlapozás után is föltűnhetik, az a kötet változatossága, gazdagsága. A huszonzét írás három csoportba sorolható. Az első tizenhat

szöveg nagy része irodalmi elemzés, a következő hét nyelvészeti közelítés, a négy záródarab pedig életrajzi adalékokkal szolgál, vagy éppen a szerző emberi alakját idézi. Különösen üdvözlendőnek tűnik a nyelvtudományi (mindenekelőtt, érthető módon, stilisztikai) nézőpont aránylag terjedelmes megjelenítése: az egzakt módszer fényében állva ugyanis a Márai-szövegek végre csakugyan szöveggként, nyelvi produktumként kezdenek viselkedni, függetlenül a szerző legendáriumától, mely a köztudatot (az irodalmi köztudatot is!) természetesen mind a mai napig élelnebben foglalkoztatja a textusok megcsináltságánál. Nem-nyelvésztként bizonyos jóleső érzéssel olvastam ezeket a fejtegetéseket, lám, akiről olyan bonyolult és szakszerű elemzés születik, mint például Békési Imre tanulmánya, talán mégiscsak író volt elsősorban. Bizony az: ez a könnyűkezü irodalmi mesterember, fölényes és cinikus (vagy ironikus?) európai kultúrdandy, aki élete első felében esztétikai kedvtelésből, második felében történelmi kényszerűségből addig-addig építgette önnön szobrát, amíg – ezt nem mindig veszik észre! – méltóvá is lett ehhez a szoborhoz, nos ez a *jelenség* azért elsősorban író volt, a nyelv munkása; és ha élne, titokban nagyon örülne, hogy munkásságának legalább néhány darabja a hűvösen precíz nyelvtudomány nagyítója alá került. Bölcs döntés volt tehát e hét előadó meghívása és írásaik szerepeltetése; külön örömet jelent, hogy közöttük találjuk Szathmári István *Halotti beszéd*-elemzését, mely – a kötetben egyetlenként – Márai költészete felé fordul.

Érdekes, színvonalas a négy záróírás is. És szomorú. Hiszen ezek az előadások választott témájuk szerint kevésbé a művel, inkább az étellel foglalkoznak, márpedig Márai élete igazán szomorúnak mondható, mert nincs annál keserűbb, mint ha valaki túléli, olyan soká túléli saját korát, talán önmagát is. Fontosak és nagyon szükségesek az újabb és újabb adatok Márai emigráns-éveiről (hagyjuk az eufemizmust: ez életének majdnem a fele!), de a könyv ekképp – belátható – kellemetlen benyomásokat hagy maga után. (Már amennyiben folyamatosan olvassuk, ami persze nem természetes használati módja egy efféle gyűjteménynek. Megjegyezhető még, hogy a csokorból valóban fájdalmasan hiányzik Szörényi Lászlónak a konferencián elhangzott, de a kötetből végül kimaradt előadása.)

Az első tizenhat írásból álló egység mutatja a legnagyobb változatosságot. Változatos tematikájában: egy műre koncentráló regényelemzéssel épp úgy találkozunk, mint komparatívval, szóba kerül Márai kisprózája és korai novellisztikája, akad egy egész pályaszakaszt elemző írás, elemzésben részesülnek ritkábban említett művek (*A szegények iskolája*, *Erősítő*), némileg kakukktojásként hat két, inkább az életrajzzal foglalkozó tanulmány (ezeknek inkább a kötet záródarabjai között lett volna a helyük), valamint a Márai művészet-szemléletével foglalkozó áttekintés. Változatos műfajában: szabatos műelemzés

mellett nagyvonalú idézetgyűjteményt, komoly elméleti háttérrel mozgó okfejtés mellett szubjektív és kevésbé szubjektív esszét találunk. És változatos színvonalában is. Erről azonban itt és most ne essék szó, aminthogy szükségtelennek tartom egyes írások kiemelését is – elég talán annyi, hogy „Márai Sándor emlékéhez” méltatlan előadás-szöveg nem szerepel a kötetben.

Mi az a jelenség tehát, amelyre a gyűjtemény, önmagán túlmutatva, rávilágít? Két idézet kívánczok ide, mindjárt a könyv legelejéről. Az első a szerkesztői *Előszó*ból: „a tanácskozás résztvevői [...] sokkal inkább az életmű egy-egy részletéről, kisebb-nagyobb összefüggéseiről beszéltek, mintsem az egészéről, inkább szolgáltattak érdekes és fontos adalékokat, mintsem a teljes oeuvre-ről nyilatkoztak volna (bár akadt, ki ez utóbbit is megkísérettette). S alighanem így volt ez rendjén. A szintézissteremtés ideje nem jött még el, s kérdés, mikorra várható.” Egy oldallal később pedig Fried István a következőképpen indítja a kötet nyitótanulmányát: „Aligha Márai Sándor rejtőzködő, önlegendásító személyisége az oka annak, hogy pályájáról még csak igen kiváló részmonográfiák, áttekintések születtek, korszerű elemzések és érdekes adatközlések, ám a teljes élet- és írói pályát átfogó, igen alapos, részletes mű még nem. A látványosan megnyilatkozó szerzői »intenciókon« túl részint a századfordulós művészöntudat szüntelen fölbukkanását egyensúlyban tartani törekvő (ön)kritikus, (ön)ironikus gesztusok szintén igyekeznek a kutatást távol tartani az életrajz és -mű felejtésre ítélt »epizódjaitól«, és a művekben lelhető, a szerzőtől jóváhagyott címjegyzék jelöli ki a Márai-oeuvre látásra érdemesített körét.”

Kezdjük ez utóbbi megjegyzéssel. Friednek alapvetően persze igaza van, amikor rámutat a Márai-mű (ön)szelekciós mechanizmusára, de, s ezt elégedetten állapítom meg, éppen jelen tanulmánygyűjtemény ellent is mond neki, amennyiben – mint utaltam rá – több írás is nagyon hangsúlyos gesztussal Márai kevésbé ismert műveire, műfajaira irányozza a vizsgálódás fénykévéjét. Ha pedig ez így van, netán a Márai-kutatásban kibontakozó tendenciát jelez, akkor feltehető a kérdés: vajon mennyiben lesznek hatékonyak ama figyelemterelő-figyelemelterelő szerzői intenciók? Vajon nem fog-e megváltozni hamarosan egész Márai-képünk?

(És egy zárójel erejéig érdemes eltöprengeni azon, milyen „címjegyzék” is az, amit a kötet reprezentál. Úgy tűnik, fölerősödőben a Márai-kispróza iránti érdeklődés; változatlanul hangsúlyos téma a *Garrenek* néhány darabja; három írás is foglalkozik a *Vendégjáték Bolzanóban*-nal; jellegénél fogva gyakran idéztetik a *Napló* is.)

A másik kérdés talán még figyelemreméltóbb. Amit Fried István tárgyszerűen megállapít, tudniillik, hogy hiányzik egy átfogó Márai-monográfia, azt az *Előszó* mintegy jóváhagyni látszik, ismételten idézem: „A szintézissteremtés ideje nem jött még el, s kérdés, mikorra várható.” Szomorú ilyen olvasni, különösen egy igényes tanulmánygyűjteményben, mely alcíme és az elősza-

va szerint tisztelgés kíván lenni (az is!) Márai Sándor előtt. Vajon milyen alapon állítható, hogy nincs még itt a szintézisteremtés, vagyis egy Márai-nagymonográfia ideje? Talán, hogy a szerző *még csak* tíz éve halott? Hogy nincs összkiadása? Hogy bizonyos (például német vagy amerikai kiadású) kötetei még legnagyobb közgyűjteményeinkben is egy példányos zárt anyagot képeznek? Hogy temérdek gyengét és közepszerűt írt, remekművei mellett? Mindez így van, de mindezek nem érvek. Véleményem szerint már az is mulasztásnak tekinthető, hogy a kilencvenes években megjelent három Márai-monográfia (kettő Rónay Lászlóé, egy Szegedy-Maszák Mihályé) egyike sem vállalkozott a teljes életmű figyelembevételére, s csak nagyjából a szerző emigrációjáig követték nyomon pályáját. (Úttörő, tűzoltó és egyéb érényei persze mindhárom könyvnek számosak.) Az pedig végképp érthetetlen, miért természetes, hogy azóta sem született meg a monográfia. (De említhetném a bibliográfiát, a biográfiát, a levelezés-kiadást is a Márai-kutatás hiánylistájáról.) Jól tudom persze, hogy mindez nem örömteli arányban anyagi kérdés, s ha meggondolom, hány klasszikusunk esetében lehetne fölemlíteni ezeket a hiányosságokat, bizony meg kell értenem az *Elszó* szerzőit. Kényszerűen igazuk lehet, de ez a maga helyén nem elégáns.

Mint ahogyan nem teszi elegánssá a kötetet magát, hogy „*Tiszteletben tartván a szerzők autonómiáját, az eltérő helyesírás-, kiemelés-, jegyzetelés- és hivatkozás-technikákat nem egységesítettük*”. Ez nem szerzői autonómia kérdése ugyanis, hanem gondos és szigorú szöveggondozásé – a tarkabarkaság pedig (mely szégyenszemre, de persze nyilván *természetesen*, nem csak e kötetet, hanem irodalomtudományunk egészét jellemzi) végtelenül zavaró.

Valamint a címül választott idézet is. De ez nyilván csak engem zavar, aki nem értem, miért éppen ezt választották.

(*Este nyolckor születtem...*” *Hommage à Márai Sándor*, szerk. Lőrinczy Huba, Czetter Ibolya, Szombathely, BÁR, 2000.)